

I. A belgyógyászat tanítása a kolozsvári orvos-sebészi tanintézetben.

1831—1872.

Az 1872-ben megalapított kolozsvári Ferencz József-Tudományegyetem orvostudományi kara nem volt teljesen új intézmény, hanem szerves folytatását képezte úgy az egyes intézetek és klinikák elhelyezését, mint az első tanári kar tagjait illetőleg a Kolozsvárott már 1775-ben MÁRIA TERÉZIA által alapított s azóta megszakítás nélkül működött *orvos-sebészi tanintézetnek*. Nem volna így teljes klinikánk kialakulásának története, ha nem foglalnók össze röviden azokat az adatokat, melyeket a belgyógyászat tanításának az orvos-sebészi tanintézet kereteiben történt kialakulására vonatkozólag találhatunk.

Míg a nagyszombat—budai tudományegyetem orvosi karán már alapításának első évében, 1770-ben rendes tanszéke van a „pathologia et praxis medica“-nak, vagy hogy a korhű magyar kifejezéssel illessük, az „általános kórtan és különös kór- és gyógytannak“ közösen, s kinevezett rendes tanára SCHORETITZ MIHÁLY, sőt 1809-ben már egy második különös kór- és gyógytani tanszéket állítanak föl a sebészi tanfolyam hallgatói számára, addig a kolozsvári institutum medicochirurgicumban 12 éven át egyetlen tanár, LAFFER JÓZSEF sebész és szülész-mester adja elő az összes tárgyakat, nevezetesen bonctant, sebészetet és szülészetet. Az 1787-ben fölállított második tanszék az állatgyógyászati volt. A század utolsó évtizedében indul csak lassan fejlődésnek az intézet, tanulmányi rendjében egymásután jelennek meg az elméleti tárgyak közül: vegytan, ásványtan, élettan, kórtan, majd gyógyszer-tan, a klinikai tárgyak közül a sebészet és szülészet mellett a szemészet; a belgyógyászat tanítására vonatkozólag azonban semmi adatot nem találunk.

Végre 1831-ben egy az intézet keretein belül álló tudóstól indul ki a kezdeményező lépés e téren. Ebben az évben hal meg lécfalvi KERESZTES ELEK orvossebész tudor, aki 1809 óta rendes tanára a bonctan, sebészet, szülészeti és törvényszéki sebészetnek. A tanerőkben így beállott hiány folytán kapcsolódik be önként az intézeti tanító munkába egy „önzetlen és nemeskeblű férfiú“, incséli SZÖTS JÓZSEF orvostudor, szülész-mester, Kolozsvármegye tisztii főorvosa, a kolozsvári Karolina országos kórház első-orvosa, aki ebben az évben szervezi meg a vezetése alatt álló kórházban az első orvos-sebészi kórodát s itt minden jutalomdíj nélkül rendszeres előadásokat tart a sebész-hallgatók számára a különös kór- és gyógytanból kórodai gyakorlatokkal. Mi sem bizonyítja jobban e ténynek nagy jelentőségét a sebész-mester képzés terén, minthogy ez indította meg az eddig két éves tanfolyamnak három évi tartamra való kibővítését. Szöts Józsefnek ezen önzetlen, sőt anyagi áldozatokat követelő lépése nem maradhatott jutalmazatlanul. 1836 december 28-án a különös kór- és gyógytan nyilvános rendes tanárává nevezetik ki, ily minőségben folytatja eddigi előadásait, bár egyidejűleg helyettesítenie kell az ugyanekkor elhalt INTZE MIHÁLY tanárt az élettani, általános kórtan és gyógyszer-tan tanszékein. Az 1836/7. tanév hivatalos tanrendjében először látjuk így szerepelni collegiumát: „különös kór- és gyógytan kórodai gyakorlatokkal“, mely a harmadik évfolyam mindkét semesterének egyetlen tantárgyát képezi. Hallgatóinak száma ebben az évben 14 volt.

Szöts Józsefnek kinevezése volt az első eset, hogy a Kolozsvárott fölállított országos kórház egyik főorvosa az intézetnél tanszéket kapott. Bár már 1820 november 17-én, alig egy évvel a kórház megalapítása után, kormányzékai rendelet intézkedik aziránt, hogy a kórház beteganyaga az orvos-sebészi oktatásnál fölhasználtsék,¹⁾ Szöts Józsefnek megjelenéséig erre vonatkozólag semmi pontosabb adatot nem találunk. Ez a kinevezés volt az első szerves kapcsolat a kolozsvári *Karolina országos kórház* és az orvos-sebészi tanintézet között. E kapcsolat végigkísérte nemcsak ezen intézetnek, hanem Egyetemünk első félszázada alatt az orvostudományi karnak

¹⁾ JAKAB ELEK: Kolozsvár története III. kötet.

életét és fejlődését, s csupán 1919-ben szűnt meg, midőn Egyetemünk kénytelen volt szülőföldjét elhagyni. A belgyógyászati klinikát pedig tulajdonképpen még szorosabb kötelék fűzi a Karolina kórházhoz, mert ennek eredeti, első épülete adott szállást klinikánknek fennállása első 25 évén át. Bár szorosan véve nem tartozik ugyan tárgyunkhoz, nem lesz így érdektelen, ha röviden összefoglaljuk azon néhány adatot, melyeket e kórház alapításáról, föllállításáról találhatunk. Sok szempontból érdekes fényt vetnek ezek az akkori egészségügyi közállapotokra.

Kolozsvárnak a XIX. század előtt is volt már kórháza. Ilyen volt a „Lazaret“ nevű régi kórház, melyről csupán annyi följegyzés maradt fenn, hogy egy 5539 forintnyi alapját kezelte a város, elhelyezéséről, terjedelméről, működéséről semmi adatunk nincsen. Kórházszerű volt a *Szt. Erzsébet aggmenház*, melynek alapítása Báthory István idejébe, 1581-be nyúlik vissza s amely a „Szentpéteren“ volt elhelyezve. Ezek az akkori idők viszonyai szerint inkább menház jellegével bíró intézmények azonban nem elégtették ki a lassanként fejlődésnek induló város igényeit. Már 1799-ben királyi rendelet jelenti ki, hogy Kolozsvárott „orvos-sebészi kóroda állíttassék föl, hol mindenféle betegek és elnyomorodottak személyre, vallásra való tekintet nélkül gyógyíttassanak.“²⁾ Az 1800. évi június 30-i városi tanácsülésen már tárgyalják a „betegház felállítására kirendelt gubernalis commissio“ jelentését.³⁾ Intézkedést azonban tovább nem találunk.

Az 1810/11. évi országgyűlés országszerte kórházak föllállítását határozza el s ezek közül egyet Kolozsvárra tervez. Az 1810 november 9-i tanácsülés tárgyalja is már a felséges kormányzótanács azon rendeletét, melyben a város által kezelt fölhasználható alapítványokról kér kimutatást és a kórház elhelyezésénél szóba jövő telkek ismertetését kéri. A föllállítás költségeinek biztosítására pedig úgy a nemesek, mint a polgárok telkeire 14 váltó krajcárok kirovását ajánlja. Városszerte nagy a fölzüdulás ezen anyagi teher miatt. A határozatot megfellebbezzük s míg ennek elutasítása és a felség jóváhagyása

²⁾ JAKAB ELEK: Kolozsvár története III. kötet.

³⁾ A kolozsvári városi tanács üléseinek jegyzőkönyvéből vett adatok közlését PATAKY JENŐ dr.-nak köszönhetem.

megérkezik, már 1818-at ír a krónikás. Az ország azonban igen súlyos anyagi helyzetben van a napoleoni háborúk után. Érdekes nézni, hogy mily nehezen biztosítható így a kórház föllállításának költsége. Föllhasználják a kirótt 14 krajcáros adón kívül első sorban KAROLINA AUGUSZTA királynénak 1817-ben Kolozsvárott tett látogatásakor adott 10.000 o. forint adományát, a Lazaret alapját, a király által kősóban adományozott alapot (fundatio Francisci), az aggmenház alapjait, Gr. Eszterházy Jánosné gyűjtését (19.044 frt.), Boér Imre jezsuita és Gr. Rhédey László alapítványát, s végül átengedi a városi közgyűlés a komédiások, mechanikusok, optikusok és farsangi bálók tizedrészt jövedelmének $\frac{2}{3}$ -át, valamint a városi büntetés pénzeket.⁴⁾

Sok nehézséggel és akadékoskodással jár a kórház elhelyezésének megoldása is. 4 lehetőség kínálkozik: az u. n. középkapun kívüli „város fogadója“, a Topler-féle vendégfogadó, a Bogdánffy bástya s végül az Extertiaia apácáknak óvári háza. A városi tanács, mint legkevesebb anyagi áldozattal járó elhelyezést, a város fogadójának átengedését szorgalmazza.

A kir. főigazgatótanács rendelete szerint azonban ez a megoldás csak úgy fogadtatik el, ha „ott sem korcsma, sem mézárszék ne tartassék, mivel ezek a betegek gyógyulásának akadályul lennének“. (Városi tanácsülés jegyzőkönyve: 1800 ápr. 28.) Az elhelyezés kérdése végül is az apácák óvári házának megvásárlásával oldódik meg. (1811 szept. 16-i tanácsülés.) E helyen nyílik meg végül 1819-ben a kórház, mely a királyné nemes adományának örök emlékéül *Nosocomium Carolineum*-nak neveztetik. (1820 nov. 19-i királyi rendelet.) Ugyanezen rendelet állapítja meg, hogy e kórház másik fontos célja az oktatás ügyének szolgálata: „hogy az orvos-sebészeti tanintézet tanulói a betegek ágyánál oktattassanak“.

A kórház megnyitása alkalmával a városi tanács föliratban kéri a királyi kormányzótanácsot: „hogy az elnyomordottak s utcákon elesett betegek oda minden személyválogatás nélkül bevétessenek és gyógyíttassanak“. A föliratra válaszoló kormányzói határozat szerint: „az itt újonnan felállított betegek házának egyenes és tulajdonképpen való célja s

⁴⁾ JAKAB ELEK: u. o.

rendeltetése az, hogy abba a Kolozsvárott beteggé lettek, kik magukat gyógyíttatni nem képesek, személy, vallás, nemzet, haza és születés különbsége nélkül bevétessenek, ingyen gyógyíttassanak s felgyógyulásokig vagy esetleg halálokgig tápláltassanak, s megholván, eltemettessenek“.⁵⁾ Oly két irat ez, mely a több nemzetet egyesítő akkori erdélyi nagyfejedelem-ség kevert nemzetiségi viszonyai mellett egy évszázaddal ez-előtt is bizonyította a város és az ország vezető köreinek elfogulatlan humanizmusát!

A kórház megnyitásakor igen szűkös viszonyok között működik. A férőhelyek száma csekély: 4 férfi és 4 női ágy van. Az ápolás ingyenes, bár nemsokára szabályozzák fizető betegek föl vételét is napi 3 kr. ápolási díj fejében. A kórház keretei csak lassan bővültek. Az 1823 júl. 7-i tanácsülés jegyzőkönyve szerint a város 6334 frt. 45 kr. adománya fejében a felség megengedi, hogy a városiak részére fölállított 1 alapítványi ágy hely fölött a betegfölvételt illetőleg a tanács szabadon határozhasson. Érdekes följegyzést találunk 1832 febr. 27-én, midőn: „a kórház igazgatósága által feladás tétetett, hogy gyógyíthatatlan betegek az ispotály ajtajába mennek, vagy vitetik magukat s így kénytelenségből felvétetnek“. Említi tovább a jegyzőkönyv bizonyos „Nagy Lázárnak azon helytelen cselekedetét, hogy László Józsefet maga szekerén az ispotály elé vitette, oda letette, ki is nemsokára meghalt“. Határozatba ment így, hogy „ily betegeket az igazgatóság-hoz való bejelentés nélkül fölvenni nem szabad s azok, kik oda viszik betegeiket, meg is büntettetnek“.

Dacára annak, hogy a kórház lassan bővül, nem tud lépést tartani a beteganyag növekedésével. Ismételten kell így kisegítő kórházakat fölállítani, így 1841-ben a Bogdánffy bástyában és a középkapunál is van kórház. Az 1845 február 25-i tanácsi jegyzőkönyvben találjuk az első betegforgalmi statisztikát, mely szerint az elmúlt évben ápolgatott 369 beteg:

	259 férfi, 110 nő.
Gyógyult	218 férfi. 86 nő.
Meghalt	28 férfi, 13 nő.
Maradt	13 férfi, 11 nő.

⁵⁾ JAKAB ELEK: u. o.

Ilyen nehéz viszonyok között fejt ki működését Szöts József s jórészt az ő eredményének tudható be, hogy az 1848-as éveket megelőző időben a tudomány akkori színvonalának teljesen megfelelő képesítést nyújt már a kolozsvári intézet is. A szabadságharc leverését követő időszakban, dacára a reménytelen, súlyos politikai helyzetnek, az intézet tanári kara folytatja munkásságát. Mivel a bonctan és szülészeti tanára, dr. SZABÓ JÓZSEF a nagyszombati cs. kir. kormányzósághoz rendeltetik be előadói minőségben, az ő befolyására az intézet még fejlődni is képes, amennyiben független igazgatóságot állítanak föl s ennek első, igaz ugyan, hogy ideiglenes betöltője Szöts József lesz, ki egyúttal a Karolina kórháznak is igazgatója.

1856 szeptemberében azonban Szöts József kénytelen úgy a tanszék, mint a tanintézeti és kórházigazgatói teendőik alóli mentesítését kérni, tekintettel megrongált egészségi állapotára. Helyettese Dr. Szabó József, a szülészeti tanára lesz. 1857 júniusában rövid időre átveszi ugyan tanszékét Szöts József, de hat hét múlva kénytelen újból szabadságot kérni, „légzőszervi bántalom“ kínozza s 1858 február 24-én befejezi tevékeny életét.

Dr. SZÖTS JÓZSEF nevével és működésével 1831-től 1857-ig szorososan össze van forrva az orvos-sebészeti tanintézet működése. Ő az első belgyógyászati osztály szervezője, e tudomány-szaknak első hívatott előadója Kolozsvárt. A hiányt, melyet halála okozott, pályázat útján kívánja betölteni a cs. kir. vallás- és közoktatásügyi ministerium. Az 1858 június 22-én kihirdetett pályázatra hatan jelentkeznek: Dr. SZABÓ JÓZSEF, a tanszék helyettese, ki az intézetnél eddig a bonctant és szülészeti adta elő, Dr. POÓR IMRE, Dr. KNOPP FERENC, Dr. OTROBÁN NÁNDOR, Dr. KAIL KÁROLY és Dr. ARGAY ISTVÁN. A pályázat alapján a kar hármas jelölést terjeszt föl, első helyen Dr. Szabó Józsefet, második helyen Poór Imrét, harmadik helyen Kail Károlyt ajánlva. Az 1858 november 4-én kelt kinevezés Szabót juttatja a tanszékre és az ezzel akkor kapcsolt kórházi főorvosi állásba úgy, hogy midőn a kiegyezéskor a magy. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Ministerium hatáskörébe jut a tanintézet, Szabó József látja el annak igazgatóságát és a belgyógyászati tanszékét is. Azonban már 1869-ben elhagyja e kettős

állását, hogy mint az országgyűlés tagja, ily minőségben legyen előharcosa a második, Kolozsvárt fölállítandó tudományegyetem nemes ügyének. Az igazgatói teendőket egyelőre MAIZNER JÁNOS, a szülészet tanára látja el, a belgyógyászati tanszék helyettesítésével az általános kórtan és gyógyszerian újonnan (1869) kinevezett tanárát, Dr. MACHIK BÉLÁT bízzák meg. Szabó Józsefnek 1872-ben bekövetkezett halálakor az országos kórház felettes hatósága, a belügyminister Dr. BAKONYI JÓZSEFET nevezi ki igazgatónak, ki az orvos-sebészi tanintézet keretein kívül áll. Ez az intézkedés megszünteti legalább egyelőre azt a Szóts József kinevezése óta fennálló helyzetet, hogy a kórház igazgatói teendőit a tanintézet egyik tanára lássa el. A megürült belgyógyászati tanszék betöltése iránt az orvos-sebészi tanintézet tanári karának már nem kellett intézkednie, időközben törvényerőre emelkedett az 1872. évi XIX. t.-c., mely megalapítva a kolozsvári tudományegyetemet, 1. §-ában megszünteti az orvos-sebészi tanintézetet. Az augusztus 10-i lejárattal hirdetett pályázat alapján 1872 szeptember 29-én a tanintézetnek majdnem egész tanári kara a tudományegyetemhez neveztetik ki s így lesz *klinikánk első igazgatója és a belgyógyászat ny. r. tanára* Dr. MACHIK BÉLA. Míg a tanintézet működésének utolsó évében Dr. PURJESZ ZSIGMOND a tanársegéde, ő az átalakulás idejében a budapesti egyetemhez távozik s így a klinika első kinevezett tanársegéde 1872-ben Dr. BÜCHLER IGNÁTZ.